

گروه‌های مهاجر شهر بندرعباس

مصطفی ظهیری نیا*

E-mail: Zahirinia@Hormozgan.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۵/۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۰/۱۲

چکیده

تغییر و تحولات اقتصادی و اجتماعی در چند دهه‌ی گذشته، موجب جذب مهاجران زیادی به شهر بندرعباس شده است. لکن در خصوص وضعیت همگرایی یا انسجام اجتماعی و تعاملات بین گروهی اطلاعات اندکی وجود دارد. این مقاله درصدد بررسی وضعیت همگرایی یا انسجام گروه‌های مهاجر در شهر بندرعباس برآمده است. داده‌های مورد نیاز این مطالعه با روش کیفی و از طریق مصاحبه با ۲۶ نفر از اعضای گروه‌های فرهنگی - اجتماعی که به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند، گردآوری شده است. نتایج نشان می‌دهد، با وجود تفاوت‌های موجود بین گروه‌های مهاجر در رفتار و نگرش، مشاغل، محل سکونت در شهر و غیره، این تفاوت‌ها تاکنون چالشی را در تعاملات اجتماعی شهروندان ایجاد نکرده است. برقراری تعاملات اجتماعی بین گروه‌های مهاجر، ازدواج‌های بین گروهی و فعالیت‌های اقتصادی مشترک از جمله نشانه‌های بارز انسجام اجتماعی و همگرایی گروه‌های مهاجر ساکن در شهر بندرعباس هستند.

کلید واژه‌ها: گروه‌های مهاجر، همگرایی، واگرایی، انسجام اجتماعی.

بیان مسأله

جامعه‌ی ایران در پنج دهه‌ی اخیر از نظر وضعیت اجتماعی و فرهنگی، یکی از مهم‌ترین دوران‌های حیات خویش را تجربه کرده است، به گونه‌ای که همواره در معرض برنامه‌های توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی بوده است و از طریق مجموعه‌ای از رویدادهای تاریخی و جریان‌های توسعه، ساختارهای اجتماعی و فرهنگی آن متنوع و دگرگون شده است. اما نکته حائز اهمیت این است که آیا تغییر در ساختارهای اجتماعی و فرهنگی موجب همگرایی گروه‌های هویتی و انسجام اجتماعی آنها شده است؟ تغییر و تحولات اقتصادی و اجتماعی در استان هرمزگان در چهار دهه‌ی گذشته، وضعیت خاصی را تجربه کرده است. با آغاز به‌کار پروژه‌های عظیم صنعتی، تغییر و تحولات عمده‌ای در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی و فرهنگی در شهر بندرعباس به وجود آمد و این مسأله موجب جذب حجم زیادی از مهاجران از سایر استان‌های کشور به این شهر شد و ترکیب جمعیتی شهر نیز، الگوی متفاوتی پیدا کرد و گروه‌های مختلف، از سراسر کشور و با ویژگی‌های فرهنگی خاص در شهر بندرعباس سکونت پیدا کردند. بنابراین می‌توان گفت که مهاجرت پدیده‌ای است، که در توزیع مجدد جمعیت شهر بندرعباس اثرگذار بوده است.

جدول شماره ۱: تغییرات نرخ رشد جمعیت شهر بندرعباس از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰
جمعیت	۱۷۷۱۰	۳۴۶۲۷	۸۷۹۸۱	۲۰۱۶۴۲	۲۷۳۵۷۸	۳۷۹۳۰۱	۴۳۵۷۵۱
نرخ رشد	-	۶/۹	۹/۸	۸/۶	۳/۱	۴/۳	۲/۶۷

منبع: نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

مهاجران مقیم شهر بندرعباس در ابتدای مهاجرت خود، عمدتاً مهاجرت از نوع انفرادی را انتخاب کرده‌اند، اما با گذشت زمان و احساس امنیت شغلی و تأمین مسکن و معیشت، خانواده‌های خود را نیز به شهر بندرعباس انتقال داده‌اند، به طوری که هم‌اکنون گروه‌های مختلفی در شهرک‌ها و محله‌های قدیمی و جدید شهر بندرعباس سکونت دارند که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: لاری‌ها، اوزی‌ها، شمالی‌ها (مازندرانی‌ها و گیلانی‌ها)، کرمانی‌ها، آذربایجانی‌ها، خوزستانی‌ها، گردها، لرها، بلوچ‌ها، یزدی‌ها، اصفهانی‌ها، و غیره.

انسجام و یکپارچگی اجتماعی از عوامل تولیدکننده قدرت و ارتقا دهنده

ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی برای مقابله با تهدیدهای نرم است (مینایی و زهدی، ۱۳۹۱: ۷۳). از مهم‌ترین عوامل تقویت‌کننده همبستگی و انسجام اجتماعی، گرایش به هویت ملی است (ملکی، ۱۳۸۶: ۱۲۳).

یکی از ویژگی‌های بسیار برجسته جوامع معاصر، خصیصه تکثر و تنوع فرهنگی است. در جوامع چند فرهنگی مبحث تعاملات میان فرهنگی از اهمیت بسیاری برخوردار است (احمدی و قاسمی، ۱۳۹۱: ۱۲۹)؛ زیرا تعدد گروه‌های اجتماعی موجب تنوع فرهنگی می‌شود و این موضوع ضرورت توجه به مسأله انسجام و همگرایی گروه‌ها را مضاعف می‌کند.

درخصوص بررسی وضعیت گروه‌های مختلف هویتی - اجتماعی، تعارضات آنان نسبت به همدیگر، میزان مشارکت در زندگی روزمره شهری، نقش آنان در فعالیت‌های جمعی و ایجاد انسجام اجتماعی مطالعات زیادی در دنیا انجام شده است. اما در کشور ما پژوهش‌های اندکی به بررسی این مسأله پرداخته‌اند. نکته حائز اهمیت این‌که مطالعات انجام شده در دنیا، اغلب به بررسی گروه‌های قومی‌ای پرداخته‌اند که به لحاظ پیشینه‌ی فرهنگی و تاریخی بسیار باهم متفاوت بوده‌اند، به عبارت دیگر این مطالعات بیشتر به بررسی گروه‌های قومی با ملیت‌های مختلف و مهاجرت کرده از سایر کشورها، با فرهنگ‌های متنوع و متفاوت پرداخته‌اند. از جمله این مطالعات می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

مطالعه مک دونالد و بال در سال ۱۹۹۸ که به بررسی تفاوت گروه‌های قومی و مشارکت در فعالیت‌های شهری پرداخته‌اند (پری، ۲۰۰۶: ۳۰۸).

مطالعه مارتین لیندستروم^۱ در سال ۲۰۰۵ که به بررسی تفاوت گروه‌های قومی و میزان مشارکت اجتماعی در سوئد پرداخته است (لیندستروم، ۲۰۰۵: ۱۵۲۷).

مطالعه یوردی گاریتا بچاچ^۲ در سال ۲۰۰۶ که به بررسی اقلیت‌های قومی و سیاست‌های تحصیلی در اسپانیا پرداخته است (بچاچ، ۲۰۰۶: ۲۶۱).

مطالعه وسولد دبلیو عیساچی^۳ در سال ۲۰۰۰ که به بررسی تضادهای قومی پرداخته است (عیساچی، ۲۰۰۰: ۱۰۵).

همان‌گونه که اشاره شد، اغلب مطالعات انجام شده در دنیا به بررسی تفاوت‌های بین گروه‌های قومی مختلف با منشأهای فرهنگی مختلف (آسیایی، آفریقایی، آمریکای

1. Martin Lindstom

2. Jordi Garreta Bochach

3. Isajiw Wsevolod W.

لاتین و غیره) پرداخته‌اند و هیچ‌کدام از آنها موضوع مطالعه خود را به گروه‌های هویتی مختلف منشأ گرفته از یک فرهنگ و یا جامعه‌ی خاص، محدود نکرده‌اند و از این لحاظ می‌توان گفت مطالعه حاضر به دلیل این‌که در صدد است به بررسی وضعیت گروه‌های اجتماعی منشأ گرفته از یک فرهنگ (فرهنگ ایرانی) بپردازد، با سایر مطالعات انجام شده در دنیا بسیار متفاوت است؛ زیرا همه‌ی گروه‌های اجتماعی مورد بررسی در شهر بندرعباس در چندین ویژگی کلی و کلان با هم مشترک هستند. از جمله داشتن ملیت ایرانی، فرهنگ ایرانی، زبان مشترک (زبان فارسی)، تاریخ و میراث مشترک و غیره. بنابراین همان‌گونه که ذکر شد، مطالعات بین‌المللی بیشتر به بررسی موضوع در بین فرهنگ‌های مختلف پرداخته‌اند، و به موضوع تفاوت‌های فرهنگی در یک زمینه جمعیتی - اجتماعی مشترک کمتر توجه داشته‌اند. لذا فقدان یک مطالعه که به بررسی همگرایی و انسجام گروه‌های اجتماعی مختلف بپردازد، کاملاً احساس می‌شود. از آنجایی که شهر بندرعباس گروه‌های اجتماعی متعدد را در ترکیب جمعیتی خود دارد، این تحقیق در همین راستا و برای پاسخگویی به سؤال زیرانجام شده است.

آیا برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی موجب همگرایی و انسجام اجتماعی گروه‌های مهاجر در شهر بندرعباس شده است؟

اهمیت تحقیق

بررسی موضوع وضعیت گروه‌های مهاجر در شهر بندرعباس به دلایل زیر حائز اهمیت است:

- ۱- مهاجر پذیر بودن شهر بندرعباس در دهه‌های اخیر، این زمینه را فراهم آورده است تا چالش‌های اجتماعی و تنش‌های بین فردی و گروهی را افزایش دهد. لذا با بررسی این موضوع و یافتن راهکارهایی می‌توان روابط بین گروهی و انسجام اجتماعی را افزایش و فاصله اجتماعی و تعارضات بین گروهی را کاهش داد.
- ۲- با بررسی این موضوع می‌توان عوامل مؤثر بر احساس عدم تعلق و وابستگی به جامعه میزبان را در بین برخی از مهاجران (به لحاظ عدم ثبات در شغل و محل سکونت و تعلق و وابستگی به جامعه مبدأ مهاجرت) را شناسایی و از بین برد و انگیزه تعلق و وابستگی بین گروهی را در شهروندان تقویت کرد.
- ۳- توسعه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی شهر بدون همکاری و همبستگی بین گروه‌های مختلف، امری غیرممکن است، لذا در پرتو انسجام و همبستگی اجتماعی و روابط بین گروهی می‌توان توسعه شهر را در ابعاد گوناگون انتظار داشت.

گروه‌های مهاجر در بندرعباس: عوامل متعددی را می‌توان در ارتباط با پیدایش گروه‌ها در جوامع مطرح کرد، از جمله مهم‌ترین این عوامل عبارتند از: مهاجرت، فتوحات نظامی، مرزهای بین‌المللی، وقایع و رخداد‌های تاریخی.

از میان عوامل فوق، مهاجرت بیشترین سهم را در پیدایش گروه‌ها در اغلب جوامع داشته است. پدیده مهاجرت یکی از مهم‌ترین وقایع جمعیتی در جوامع مختلف است که در دهه‌های اخیر به شکل قابل توجهی در اکثر جوامع رخ داده است. اگرچه انواع مهاجرت‌های انجام گرفته ممکن است به لحاظ انگیزه با هم متفاوت باشند، اما هیچ‌کدام از جریان‌ها از نظر حجم قابل مقایسه با جریانی نیست که از میل باطنی اکثر انسان‌ها به بهبود زمینه‌های مادی زندگی سرچشمه می‌گیرد. به طور خلاصه، انگیزه‌های اقتصادی در مجموعه عوامل مؤثر در تصمیم‌گیری در مورد مهاجرت‌ها از همه قوی‌تر است (تودارو، ۱۳۶۷: ۲۱).

ساخت جاده‌های ارتباطی در دهه‌ی ۱۳۴۰ و رونق بازار نفت و افزایش درآمدهای نفتی کشور در اوایل دهه‌ی ۱۳۵۰، کم‌کم سبب رونق مجدد بندرعباس شد (سلطانی، ۱۳۵۰: ۱۷). به گونه‌ای که هم‌اکنون بخش عمده‌ای از جمعیت شهر بندرعباس را گروه‌های مهاجر از سایر شهرهای استان و کشور تشکیل می‌دهد و در کل گروه‌های مهاجر تقریباً ۵۰ درصد از جمعیت این شهر را تشکیل می‌دهند (اخلاقی‌پور، ۱۳۷۹: ۳). به‌طور کلی می‌توان جمعیت شهر بندرعباس را در دو دسته بومی و غیربومی (سرحدی) دسته‌بندی کرد. مفهوم غیربومی (سرحدی) در عوامل فرهنگی و تاریخی ریشه دارد.

از اوایل دهه‌ی ۵۰، شهر بندرعباس، که در دوره‌ی گذشته تبعیدگاه مجرمان حرفه‌ای سایر شهرهای کشور بود، در نتیجه رونق اقتصادی منطقه به صورت یکی از فعال‌ترین شهرهای ایران درآمد. همزمان با آغاز به‌کار بسیاری از پروژه‌ها، جهت اسکان نیروهای مهاجر، مجتمع‌های مسکونی نیز در مناطق خاصی از شهر و یا در محدوده مکانی سازمان‌ها تأسیس شد. اعمال چنین سیاست‌هایی در اسکان مهاجران (جدایی مکانی مهاجران از سایر ساکنان شهر) می‌تواند دو پیامد اجتماعی و فرهنگی به دنبال داشته باشد: الف) عدم جذب جمعیت مهاجر در فرهنگ منطقه ب) ایجاد فاصله اجتماعی بین بومیان و مهاجران، که این امر می‌تواند در ایجاد تعارضات اجتماعی مؤثر باشد و به عنوان یک عامل تفکیک گروهی مطرح شد. اصطلاح سرحدی نیز یکی از نمودهای فاصله اجتماعی است که به غیربومیان ساکن بندرعباس اطلاق می‌شود.

بندرعباس از جمله شهرهایی است که از گروه‌های مختلف اجتماعی در ترکیب جمعیتی خود برخوردار است و هر یک از این گروه‌ها در عین حفظ فرهنگ گروهی خویش، سعی در انطباق با فرهنگ ترکیبی شهر دارند و گروه‌های مذهبی بدون هیچ‌گونه محدودیتی و در یک بستر اجتماعی و فرهنگی مشترک و همگون، در کنار یکدیگر به انجام مراسم و فرائض مذهبی می‌پردازند و در جهت حفظ همبستگی و انسجام اجتماعی نیز تلاش می‌کنند.

روش تحقیق

مطالعه حاضر یک پژوهش کیفی است. «پژوهش کیفی پژوهشی است که ارائه یافته‌های آن از طریق روش‌های آماری و یا سایر ابزارهای کمی‌سازی به‌دست نیامده باشد» (استراس و کوربین، ۱۹۹۸: ۲۴۸).

افرادی که در این مطالعه مورد مصاحبه قرار گرفتند، به‌صورت هدفمند از میان افراد ۲۵ سال و بالاتر که حداقل برای مدت ده سال در شهر بندرعباس سابقه سکونت داشتند، انتخاب شدند. از آنجایی که پژوهش کیفی به دنبال درک و فهم عمیق‌تری از تجربه‌های افراد است، لذا در این مطالعه سعی شده است تا افرادی که آگاهی و تجربه بیشتری داشتند به‌عنوان افراد نمونه در مصاحبه‌ها شرکت داشته باشند.

برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه‌ی نیمه ساختاریافته استفاده شد. هم‌چنین نمونه‌گیری نظری برای جمع‌آوری داده‌ها به کار رفت. به گونه‌ای که پس از خاتمه اولین مصاحبه، مفاهیم و مقولات استخراج و پس از ۲۶ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد. در جریان اجرای مصاحبه‌ها، به منظور گردآوری داده‌های قابل اعتماد سعی شد مصاحبه‌ها، گروه‌های متفاوتی از افراد را در برگیرند که با در نظر گرفتن معیار تحصیلات و بومی یا غیربومی بودن، چهار دسته مشخص شد.

جدول شماره ۲: دسته‌های چهارگانه مصاحبه‌شوندگان

بدون تحصیلات دانشگاهی		دارای تحصیلات دانشگاهی	
غیربومی	بومی	غیربومی	بومی
۵	۷	۶	۸

یافته‌های تحقیق

از مجموع ۲۶ نفر مصاحبه شونده ۱۹ نفر مرد و ۷ نفر زن بودند و بین ۲۶ سال تا ۶۳ سال سن داشتند. هم‌چنین از نظر تحصیلات هشت نفر کمتر از دیپلم، چهار نفر دیپلم، دو نفر فوق دیپلم، هشت نفر لیسانس، سه نفر فوق لیسانس و یک نفر دکتری بودند.

ترکیب شغلی گروه‌های مهاجر: از اواخر دهه‌ی ۱۳۴۰ مهاجرت به شهر بندرعباس به منظور پر کردن فرصت‌های شغلی ایجاد شده، بیش از پیش سرعت گرفت، از این زمان بود که تعداد گروه‌های مهاجر در این شهر رو به افزایش گذاشت. تعدد گروه‌های مهاجر، لزوم توجه به پاره‌ای از ویژگی‌های آنان مانند روحیه همگرایی و انسجام، روحیه مشارکت، ترکیب مذهبی، ترکیب شغلی، محل استقرار در شهر و غیره را دو چندان کرده است. یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که اکثر مصاحبه شوندگان در خصوص توزیع مشاغلی که گروه‌های اجتماعی مختلف تصدی کرده‌اند، اتفاق نظر داشتند. به‌طور کلی براساس یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها، می‌توان دسته‌بندی زیر را در ارتباط با تصدی مشاغل عمده توسط اعضای گروه‌های اجتماعی مختلف ارائه کرد:

جدول شماره ۳: دسته‌بندی گروه‌های اجتماعی بر مبنای تصدی مشاغل عمده

مشاغل عمده	گروه‌های اجتماعی
قنادی، سوپر مارکت، طلا فروشی، نانوايي	یزدی‌ها
کارکنان ادارات دولتی به‌ویژه آموزش و پرورش	کرمانی‌ها
کارکنان ادارات دولتی	استان جهرمی‌ها، فسایی‌ها، دارابی‌ها
بازاری (لوازم خانگی، پوشاک، عمده فروشی)	فارس لاری‌ها، اوزی‌ها
بازاری (پوشاک)، ساختمان سازی	آذربایجانی‌ها (آذری‌ها)
نظامی (نیروی دریایی و هوایی)، راننده تاکسی، آرایشگری	شمالی‌ها (مازندران، گیلان و گلستان)
مشاغل پیمانکاری در اسکله‌ها و بنادر، شرکت‌ها خصوصی، دستفروشی	گُردها و لر‌ها
تعمیرگاه‌ها، تأسیسات پالایشگاهی	اصفهان‌ها
تعمیرگاه‌ها، نانوايي	خراسانی‌ها
کارکنان ادارات دولتی، بازاری، ماهیگیری و غیره	هرمزگانی‌ها (بومی‌ها)

از آنجا که بازار یک نهاد اقتصادی عمده به حساب می‌آید لازم است به‌طور خلاصه به ترکیب جمعیتی کسبه بازار بر مبنای گروه‌های مختلف پردازیم. با توجه به یافته‌های حاصل از مصاحبه‌های انجام شده با کسبه بازار، در خصوص ترکیب گروهی بازار بندرعباس می‌توان گفت که اکثریت کسبه مراکز خرید قدیمی و سنتی (۱) بندرعباس غیربومی و مابقی بومی هستند. لازم به توضیح است که اغلب بازاریان غیر بومی (به خصوص در بازار روز و سنتی بندرعباس) محل کسب خود را به‌صورت رهنی یا اجاره در اختیار دارند، اما این نسبت‌ها در بازارهای جدید شهر (ستاره جنوب، ستاره شهر، ملکه آسمان‌ها، زیتون، نیلی، سیتی سنتر و غیره) که اغلب کسبه آنها را جوانان تشکیل می‌دهند، به حدود ۴۰ درصد برای بومی‌ها و ۶۰ درصد برای غیربومی‌ها تغییر پیدا کرده‌است.

گروه‌بندی مهاجرین: در خصوص دسته‌بندی گروه‌های مهاجر به شهر بندرعباس می‌توان به نکته‌های زیر اشاره کرد: غالب مهاجران مقیم شهر بندرعباس در ابتدای مهاجرت خود، مهاجرت از نوع فردی را انتخاب کرده‌اند (۲)، بعبارت دیگر به دنبال ایجاد فرصت‌های اشتغال در شهر بندرعباس اکثر مهاجرین به قصد تصدی یک فرصت شغلی به‌صورت فردی وارد این شهر شده‌اند. اما با گذشت زمان و احساس امنیت شغلی و تأمین مسکن و معیشت، خانواده‌های خود را نیز به بندرعباس انتقال داده‌اند، براساس یافته‌های تحقیق، مدت اقامت متوسط مهاجران بین ۱۰ تا ۳۵ سال است. اما از این نکته نیز نباید غافل شد که به دلیل چرخش زیاد جریان مهاجرت به شهر، در زمان کنونی مدت اقامت متوسط مهاجرینی که عمدتاً به‌صورت فردی مهاجرت کرده‌اند، در سال‌های اخیر کاهش یافته است. ترکیب مهاجران در شهر بندرعباس به لحاظ منشاء جغرافیایی را به‌طور دقیق نمی‌توان بیان کرد، اما در یک نگاه کلی و بررسی اجمالی مصاحبه‌های انجام شده، عمده‌ترین گروه‌های مهاجر عبارتند از: لاری‌ها، اوزی‌ها، جهرمی‌ها، دارابی‌ها، شمالی‌ها (مازندرانی‌ها، گیلانی‌ها، گلستانی‌ها)، کرمانی‌ها (کرمانی، جیرفتی، بمی، بافتی، کهنوجی، منوجانی)، آذربایجانی‌ها، خراسانی‌ها، خوزستانی‌ها (آبادانی‌ها)، کردها، لرها، بلوچ‌ها (ایرانشهری، زاهدانی، زابلی)، یزدی‌ها، اصفهانی‌ها و غیره.

البته همان‌طور که قبلاً ذکر شد، در حال حاضر نمی‌توان سهم هر یک از گروه‌های فوق را از لحاظ جمعیتی در شهر بندرعباس به‌طور دقیق مشخص کرد. اما براساس نتایج حاصل از مصاحبه‌های انجام شده و همچنین تجربه‌ها و مشاهده‌های محقق، به نظر می‌رسد که نسبت جمعیتی کرمانی‌ها و فارسی‌ها بیشتر از بقیه گروه‌های مهاجر

باشد. این مسأله می‌تواند نتیجه مستقیم ارتباطات اداری و همجواری استان هرمزگان با دو استان کرمان و فارس باشد.

توسعه اقتصادی و همگرایی: براساس شواهد موجود و نتایج حاصل از مصاحبه‌های انجام شده (۳) به نظر می‌رسد، رونق اقتصادی و صنعتی شهر بندرعباس در دهه‌های اخیر (از طریق تخصصی شدن و تقسیم کارها) یکی از دلایل مهم همگرایی گروه‌های مهاجر بوده است. زیرا براساس ادعای نظریه همگرایی، تفاوت‌ها در سنت‌های اجتماعی، همزمان با جریان صنعتی شدن جامعه‌ها از میان برداشته می‌شود و جامعه‌های مدرن به‌طور همگرا و با ویژگی‌های کم و بیش یکسانی باهم مشابهت پیدا می‌کنند (یوسفی، ۱۳۸۳: ۹۷).

دورکیم نیز در نظریه تقسیم کار، به بررسی رابطه بین انسجام اجتماعی، تخصصی شدن و تقسیم کار پرداخته است. به نظر دورکیم جوامع ابتدایی به واسطه‌ی تشابه‌های نهفته در همبستگی مکانیکی به‌صورت یکپارچه در می‌آیند و سپس این جوامع به جوامع پیشرفته تکامل پیدا می‌کنند، در جوامع پیشرفته تمایزهای نهفته در همبستگی ارگانیکی باعث یکپارچگی آنان می‌شود. همبستگی مکانیکی که بر پایه مشابهت و وجدان جمعی قدرتمند بنا شده بود، به‌طور فزاینده‌ای جای خود را به تقسیم کاری می‌دهد که محصول یک همبستگی ارگانیکی است. این همبستگی ارگانیکی براساس وابستگی متقابل دوسویه افراد و گروه‌ها به یکدیگر شکل می‌گیرد (استونز، ۱۳۷۹: ۷۹). به نظر می‌رسد وابستگی متقابل گروه‌ها و افراد در شهر بندرعباس نیز موجب همبستگی ارگانیکی آنها با همدیگر شده است.

اقتصاد عامل انسجام و همگرایی: عوامل مهم و متعددی می‌توانند در شکل‌دهی هویت یک جامعه نقش داشته باشند و وجود آنها باعث همبستگی بیشتر بین افراد آن جامعه می‌شود. هر چه یک جامعه دارای عوامل همبستگی بیشتری داشته باشد، طبیعتاً وحدت و منشأ قدرت سیاسی و اقتصادی بوده و بهتر می‌تواند هویت ملی را تجلی دهد. یکی از عوامل اصلی ایجاد همبستگی و انسجام در جوامع مهاجرپذیر، عامل اقتصادی است. در بسیاری از جوامع و شهرها افرادی که از نظر اقتصادی دارای اشتراکاتی بوده و به همدیگر احساس نیاز می‌کنند، به تدریج جامعه‌ای را به‌وجود می‌آورند که یکی از مؤلفه‌های همبستگی اجتماعی در آن همان عامل اقتصادی است. همان‌گونه که قبلاً اشاره شد شهر بندرعباس از چند دهه قبل که از نظر اقتصادی موقعیت ممتازی در کشور پیدا کرد، مهاجران متعددی را از شهرهای استان و شهرهای

دیگر کشور به خود جذب کرد، این مهاجران به‌رغم برخی تفاوت‌ها در کنار هم به مناسبات اجتماعی و فرهنگی ادامه دادند. بنابراین می‌توان گفت که عامل اقتصادی (فعالیت اقتصادی مشترک) از عامل ایجاد انسجام و همبستگی اجتماعی بوده است.

ازدواج و همگرایی: ازدواج پدیده‌ای اجتماعی است که به وحدت گروهی مدد می‌رساند. امروزه دگرگونی‌های سریع جوامع، رشد روزافزون شهرنشینی، مهاجرت و گسترش وسایل ارتباط جمعی، تغییرات زیادی را در پدیده ازدواج موجب شده است. گرچه همگونی همسران را، از لحاظ صفات اجتماعی، فرهنگی، دینی اکثریت پژوهندگان تأیید کرده‌اند، اما امروزه همسان همسری بر مبنای صفات اجتماعی، فرهنگی و جغرافیایی تا حدودی جای خود را به همسان همسری اجتماعی داده است. هر چند که نمی‌توان وجود گروه‌های اجتماعی را در جامعه انکار کرد، «لیک چهره‌ای که امروزه این گروه‌بندی‌ها و دسته‌ها به خود می‌گیرند با چهره‌ای که در جامعه‌های گذشته داشته‌اند، تفاوت دارد» (ساروخانی، ۱۳۸۳: ۵۸). اکنون باید ویژگی‌های جدیدی را برای گروه‌بندی افراد مورد توجه قرار داد. از جمله این ویژگی‌ها می‌توان به همگونی منزلت اجتماعی افراد، تشابه‌های فکری، تحصیلی، همگونی حرفه‌ای و غیره اشاره کرد. نتایج حاصل از مشاهدات و مصاحبه‌های انجام شده نشان می‌دهد که گروه‌های ساکن در شهر بندرعباس، در مبحث ازدواج بر همگونی گروهی، مذهبی و غیره اصرار کمتری دارند و به همگونی منزلت اجتماعی، تحصیلی و حرفه‌ای توجه بیشتری دارند. به طوری که می‌توان موارد زیادی از ازدواج اعضای گروه‌های اجتماعی با همدیگر را ملاحظه کرد، البته این مسأله در بین افراد نسل دوم مهاجران شیوع بیشتری دارد. «چرا که به‌طور معمول نسل جدید راحت‌تر و سریع‌تر در محیط جدید هم‌نوا می‌شود و محیط جدید را درونی می‌نماید» (یوسفی، ۱۳۸۳: ۸۵) تعدد ازدواج‌های بین گروهی در شهر بندرعباس، نشان دهنده‌ی وجود روحیه همگرایی و وابستگی متقابل بین گروه‌های هویتی مختلف ساکن در شهر است.

نتیجه‌گیری

هر نظام اجتماعی برای حفظ نظم، تداوم و استمرار خود باید دارای انسجام اجتماعی باشد و همواره عوامل انسجام‌بخش را تقویت نماید. خوشبختانه تعاملات اجتماعی و همزیستی مسالمت‌آمیز بین گروه‌های اجتماعی و هویتی در ایران قدمتی طولانی دارد به گونه‌ای که مهمان‌نوازی، دیگرخواهی و خون‌گرمی ایرانیان همواره زبان‌زد بوده است

و به‌عنوان یک خصیصه فرهنگی در سطح ملی رواج دارد. براساس نتایج این پژوهش، به نظر می‌رسد در شهر بندرعباس علی‌رغم برخی اظهارنظرهای پراکنده، با پدیده‌ای تحت عنوان واگرایی فرهنگی، که ریشه در تفاوت‌های عمیق نگرشی و رفتاری در حوزه‌های گوناگون اجتماعی و فرهنگی و سیاسی باشد، مواجه نیستیم و به‌رغم پاره‌ای نابرابری‌ها همچنان استعداد و انرژی حفظ وحدت و همگرایی از بین نرفته است. بنابراین با در نظر گرفتن تمامی جهات و نیز در نظر داشتن وضعیت ویژه گروه‌های هویتی در شهر بندرعباس، نیاز به توجه بیشتر به مقوله گروه‌های هویتی و اجتماعی احساس می‌شود. زیرا در صورت وجود تبعیض در زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی، مذهبی، اقتصادی و سیاسی، تعاملات اجتماعی بین گروهی دچار تنش می‌گردد. لذا طراحی و بکارگیری شیوه‌های سیاسی مؤثر (پرهیز از معیارهای تبعیض‌آمیز در تقسیم منابع قدرت)، اتخاذ سیاست‌های اقتصادی کارآمد مانند اجرای سیاست‌هایی جهت کاهش نابرابری‌های اقتصادی بین گروه‌های هویتی و همچنین اتخاذ سیاست‌های اجتماعی و فرهنگی مؤثر و مناسب مانند احترام به آرا و عقاید همدیگر، پرهیز از اهانت به اعتقادات همدیگر، پرهیز از تمسخر یکدیگر و تأکید بر حقوق مدنی و شهروندی همه افراد و اعضای گروه‌های هویتی مختلف، از جمله مواردی هستند که در صورت توجه به آنها می‌توانند در حفظ همبستگی و انسجام گروهی و اجتماعی مؤثر باشند. چرا که منازعات گروهی نه تنها گرهی از گره‌ها باز نمی‌کند، بلکه به نفع هیچ‌کدام از گروه‌های هویتی نخواهد بود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

یادداشت‌ها

- ۱- بازار لاری‌ها، بازار اوزی‌ها، بازار شهاب، بازار روز و غیره.
- ۲- از مجموع ۱۱ نفر مصاحبه شونده غیربومی، ۱۰ نفر مهاجرت‌شان را در ابتدا از نوع فردی اعلام کرده‌اند.
- ۳- «در شهر بندرعباس هیچ‌کس جای کس دیگری را تنگ نکرده است» این اظهارنظر یکی از مصاحبه شوندگان نشان دهنده روحیه همگرایی و نگرش مثبت افراد نسبت به سایر شهروندان است.

منابع

- احمدی، یعقوب؛ قاسمی، وحید (۱۳۹۱)؛ «اثر همدلی فرهنگی، ابتکار اجتماعی و قوم‌گرایی بر هوش فرهنگی»، *راهبرد فرهنگ*، ش ۲۰، زمستان ۱۳۹۱: صص ۱۲۹-۱۵۴.
- اخلاقی‌پور، منصور (۱۳۷۹)؛ *بررسی نگرش بومیان نسبت به غیربومیان و تأثیر آن بر میزان مشارکت اجتماعی در شهر بندرعباس*، محمود کتابی، فروغ‌السادات عربی‌زی و تیمور کوشا، اصفهان: دانشگاه اصفهان (منتشر نشده).
- استونز، راب (۱۳۷۹)؛ *متفکران بزرگ جامعه‌شناسی*، ترجمه مهرداد میردامادی، مرکز.
- تودارو، مایکل (۱۳۶۷)؛ *مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه*، ترجمه مصطفی سرمدی و پروین رئیسی‌فرد، مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
- جلابی‌پور، حمیدرضا (۱۳۸۱)؛ *جامعه‌شناسی جنبش‌های اجتماعی*، طرح نو.
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۳)؛ *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده*، سروش.
- سلطانی، معاد (۱۳۵۰)؛ *مونوگرافی شهرستان بندرعباس*، پایان‌نامه دوره کارشناسی علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- کاویانی‌راد، مراد (۱۳۸۶)؛ «ناحیه‌گرایی سیاسی در ایران: مطالعه موردی بلوچستان»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، س ۱۰، ش ۱، بهار ۱۳۸۶: صص ۸۹-۱۲۱.
- مرکز آمار ایران، *سرشماری عمومی نفوس و مسکن*، نتایج تفصیلی: شهرستان بندرعباس در سال‌های (۱۳۳۵)، (۱۳۴۵)، (۱۳۵۵)، (۱۳۶۵)، (۱۳۷۵)، (۱۳۸۵)، (۱۳۹۰).
- مقصودی، مجتبی (۱۳۸۵)؛ «مشارکت انتخاباتی اقوام در ایران: بررسی موردی انتخابات ریاست جمهوری»، *فصلنامه مطالعات ملی*، س ۷، ش ۴، (۲۸): ۸۳-۱۰۸.
- ملکی، حمید (۱۳۸۶)؛ «همبستگی اجتماعی در گروه‌های قومی: مطالعه موردی استان گلستان»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، س ۱۰، ش ۱، بهار ۱۳۸۶: ۱۲۳-۱۴۸.
- مینایی، حسین؛ زهدی، یعقوب (۱۳۹۱)؛ «بررسی میزان انسجام اجتماعی و تغییرات جمعیتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، س ۱۰، ش ۳۹، پاییز ۱۳۹۱: ۷۳-۱۱۲.
- ویلسون، آرنولد (۱۳۶۳)؛ *سفرنامه*، ترجمه حسین سعادت نوری، انتشارات وحید.
- یوسفی، نریمان (۱۳۸۳)؛ *شکاف بین نسل‌ها: بررسی تجربی و نظری*، پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- Bochach, Jordi Garreta (2006); "Ethnic Minorities and the Spanish and Catalan Educational Systems", *International Journal of Intercultural Relation*, 30, PP 261-279.
- Isajiw Wsevolod W. (2000); "Approaches to Ethnic Conflict Resolution Paradigms and Principles", *International Journal of Intercultural Relation*, 24, PP 105-124.
- Lindstrom, Martin (2005); "Ethnic Differences in Social Participation and Social Capital in Malmo Sweden", *Social Science and Medicine*, 60, PP 1527-1546.
- Perry, G. D. R., and I. D. Williams (2007); "The participation of ethnic minorities in kerbside recycling: A case study", *Resources, conservation and recycling*, 49.3: 308-323.
- Strauss A, Corbin J. (1998); *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*, Thousand Oaks, California.